

3. VÅLD

JONATHAN WIKSTEN

NÄR JAG VAR elva år flyttade jag till Borlänge. Min nya klass var liten och det var egentligen inte svårt för mig att komma in bland de andra. Men som ny på en skola eller arbetsplats är det lätt att hamna underst i hackordningen.

Några av mina nya klasskompisar ville, med inspiration från filmen *Fight Club*, testa om jag platsade i gemenskapen. Medan två av dem höll fast mig gav en tredje mig ett hårt slag i magen. Smärtan gick över, men händelsen har fått mig att minnas skolan som en våldsamt plats. Jag var inte mobbad, det fanns det andra som var. Samtidigt som jag är tacksam för att jag slapp vara en av dem, sitter skammen över att ha deltagit i mobbningen djupt. Jag har ofta önskat att jag under skoltiden haft större mod att säga nej till det sociala spelet.

Bland pedagoger sägs det att barn gör som vuxna *gör*, inte vad vuxna *säger* till dem att göra. Detta gör minnet från min skola intressant. Staten, skolan och föräldrar står ofta helt handfallna inför den grymhet barn kan visa varandra. Av svenska högstadieelever känner sig åtta procent mobbade.¹ I en klass på trettio högstadieelever har i genomsnitt två till tre elever erfarenheter av upprepad kränkande behandling. Hur kan vi vara så förvånade över det fysiska och psykiska våld som barn och unga utsätter varandra för, när våldet är sammanvävt med själva grundstrukturen i vårt samhälle? Det är knappast bara begränsat till skolans värld.

I samband med demonstrationerna mot byggandet av en ny järnvägsstation i Stuttgart i Tyskland under hösten 2010 använde polisen pepparspray,

---

¹ <http://www.friends.se/om-mobbning/statistik-om-mobbning>

batonger och vattenkanoner.² Här i Sverige finns många berättelser om hur polisen använt brutala metoder för att till exempel kontrollera ungdomar i storstädernas förorter.³ Ytterligare ett exempel är när polisen misshandlat demonstranter med batonger och sparkar och hur polisen bussat hundar på aktivister i samband med försök att stoppa deportationer av flyktingar.⁴

Men det är inte bara politiska aktivister som drabbas av polisvåld. I stadsdelen Backa i Göteborg har skarpa anklagelser riktats mot poliser som överskridit sina befogenheter och misstänkliggjort ungdomar med migrantbakgrund. Och under det uppmärksammade REVA-projektet vintern 2012–2013 förekom flera vittnesmål om att polisen, i jakten på papperslösa, godtyckligt utfört id-kontroller på grund av personers hudfärg och utseende. Som vit, straight cis-man⁵ med akademikerbakgrund drabbas jag vanligtvis inte av våldet om jag inte aktivt konfronterar makten på ett sätt som polisen och staten inte godkänner. Men gränsen mellan att utöva de demokratiska rättigheter som är livsviktiga för att en stat inte ska förfalla till en diktatur, och ett motstånd som passerar gränsen för vad polisen tolererar, är ibland hårfin.

Anledningen till att polisen har befogenhet att använda så mycket våld är att kontrollen över våldet är statens yttersta funktion. Polisen är delvis ansvarig för att upprätthålla denna funktion. Vissa tänkare har gått så långt att de likställer kontrollen över vem som får använda våld (våldsmonopolet) med *Staten* som fenomen. Begreppen våld, makt och kontroll är nära besläktade

---

² <http://www.n-tv.de/politik/Polizei-zerschlaegt-Protest-mit-Gewalt-article1611686.html>

³ Se t.ex. dokumentären *Behandla oss inte som djur* (2012) om självorganisering bland ungdomar i stadsdelen Biskopsgården i Göteborg.

⁴ Se t.ex. Eskilstuna-Kuriren 2012-04-26: *Polisen anklagas för övervåld*. <http://ekuriren.se/nyheter/flen/1.1418357-polisen-anklagas-for-overvald>

⁵ En cis-person är en person »vars juridiska kön, biologiska kön, könsidentitet och könsuttryck är linjärt, hänger ihop och alltid har hängt ihop enligt normen. Exempelvis en person som föds med penis, ser sig själv som kille och har könet man registrerat som kön i folkbokföringen. Ordet rör könsidentitet och könsuttryck och har ingenting med sexuell läggning att göra. Cis är latin för »på samma sida«. Definitionen är hämtad från RFSL.

med varandra. Sociologen och tänkaren Max Weber menade att våldsmonopolet är en ofrånkomlig del av statens verksamhet, och att en organisation kan definieras som en stat om denna kontrollerar när våld får användas och vem som får utöva det.⁶ Att kalla staten för en våldsapparat är därför inget kontroversiellt uttalande, utan snarast ett konstaterande av vilken statens yttersta uppgift faktiskt är. (Men det finns givetvis andra perspektiv på staten och våldsapparaten också.) Filosofen och teologen Hannah Arendt menar att statsmakten alltid varit absolut överlägsen när våld möter våld, så länge statens maktstruktur är intakt och polis och militär lyder makthavarna.⁷ Men utifrån Webers sätt att se på staten är det inte längre fråga om en stat ifall polis och makthavare upphört att samarbeta.

Ett nödvändigt ont?

Våld är inget enkelt begrepp att ringa in och det är inte lätt att besvara frågan vad våld egentligen är. Är våld bara något fysiskt eller kan till exempel arbetsplatsmobbing kallas våld? Är reklam våld? Fredsforskaren Johan Galtung myntade termen *strukturellt våld* om andra fenomen som delar våldets karaktär, utan att vara direkt fysiskt.⁸ Som strukturellt våld nämner Galtung företeelser som sexism, rasism och homofobi. Dessa sociala mekanismer används av vissa grupper i samhället som ett maktmedel för att kontrollera andra grupper av människor och delar därigenom många av våldets karaktärsdrag.

---

⁶ Webers, Max. 1919. *Politics as Vocation*. Idag privatiseras stora delar av statens våldsmonopol. Ett sådant exempel är säkerhetsföretaget G4S som driver en polisstation i Lincolnshire i England, och fängelser som privatiseras. Det gör det intressant att fundera över vem som egentligen har de yttersta maktmedlen och på vilka villkor. De flesta stater bestämmer däremot fortfarande vem som får och inte får använda våld och har därför fortfarande våldsmonopol, eftersom våldets legitimitet eller uppfattningen om att någon har rätt att använda våld utgår från staten.

⁷ Arendt, Hannah. 2008. *Om våld*. Daidalos.

⁸ Galtung, Johan. 1969. *Violence, Peace and Peace Research*. Hittas i: *Journal of Peace Research*. No: 6:3

Även om många nog använt fysiskt eller socialt våld i någon situation, är de flesta troligtvis ändå överens om att våld i sig är något dåligt. Få skulle mena att våld för våldets egen skull är någonting bra. Utom möjligtvis som sport, lek eller underhållning, men då är det underförstått att båda parter är överens om ramarna för våldsanvändningen. Det finns också en viktig kritik från bland annat kristet håll och från fredsrörelsen mot denna typ av underhållningsvåld som pekar på hur våld som underhållning bidrar till att osynliggöra problemen med våld och därmed normaliserar det.⁹

Den fråga där många kristna och sekulära anarkister inte är överens med majoriteten är om våldsmedel är nödvändiga för att behålla ordningen i samhället, och om polisen och militären bör ha rätt att använda våld för att upprätthålla denna ordning. Våldet framställs ofta som ett nödvändigt ont, som att det inte finns något alternativ till en samhällsorganisation som reglerar våld med våld. Utifrån denna föreställning går det inte att komma ifrån att det behövs en stat.

Filosofen Alain Badiou menar att den rädsla som revolutionären inte vågar erkänna är att revolutionen bara är ett tillstånd mellan två stater.¹⁰ Samhället går enligt honom mellan en form av en stat till en annan och passerar ett statslöst tillstånd. Men enligt detta synsätt är ett samhälle utan en stat detsamma som kaos. Detta sätt att tänka förutsätter att staten är den enda möjliga samhällsformen och att ett samhälle måste upprätta en maktstruktur och en våldsapparat. Anarkismen är den ideologi som tydligast motsätter sig denna åsikt om legitimiteten i statens våldsapparat, genom att peka på att andra organisationsformer är möjliga.

En tidig kritiker mot synen på staten som det enda alternativet är anarkisten och biologen Peter Kropotkin. Kropotkin visar hur socialt samarbete varit en oundgänglig del både i arternas och i olika mänskliga samhällens ut-

---

⁹ Hagman, Patrik. 2011. *Om kristet motstånd*. Artos.

¹⁰ Žižek, Slavoj. 2010. *Living in the End Times*. Verso.

veckling.¹¹ Även om det inte finns någon övergripande idé bland anarkister om hur ett samhälle efter Staten skulle se ut, vilar de flesta anarkistiska idéer om samhällsorganisering på tanken att vi har ett gemensamt intresse av att samarbeta och att det därför inte behövs en förtryckande våldsapparat för att möjliggöra ett gemensamt liv.

Trots att kritiken mot statens våld är en grundtanke inom anarkismen är det vanligt att anarkismen ofta betraktas som en våldsam ideologi. Leo Tolstoj, vars tänkande var till förväxling likt anarkism, vände sig emot den anarkistiska rörelsen eftersom han ansåg att den var beroende av våldsanvändning.¹² Och bilden av den anarkistiske våldsverkaren är inte helt osann. Inom anarkismen finns det en historia av *The Propaganda of the Deed* (sv. »Handlingens propaganda«), att försöka väcka arbetarklassen till uppror genom spektakulära attentat. Den bakomliggande tanken påminner delvis om Gandhis tanke att vara den förändring en själv vill se. Att idéer föds genom handling och inte tvärtom.

Ett berömt exempel är anarkisten Alexander Berkman som försökte mörda industrimannen Henry Clay Frick. Frick hade beställt ett angrepp mot strejkande arbetare i Pittsburgh av ett privat säkerhetsföretag. Berkman hoppades att USA:s arbetare skulle sluta upp bakom strejkarna i Pittsburgh. Genom att mörda Frick ville han visa på en anarkists beredskap till självuppoffring och därmed inspirera den amerikanska arbetarklassen till revolution. Berkmans tanke grundade sig på romantiserade idéer och orsakade inte det spontana

---

¹¹ Kropotkin, Peter. 2011. *Mutual Aid*. Project Gutenberg. *Mutual Aid* är en av anarkismens klassiker. Om man inte har ett stort intresse för utvecklingsbiologi går det utmärkt att hoppa till de sista kapitlen som handlar om hur samhällen organiseras. Här lutar sig Kropotkin mot dåtidens antropologiska och etnografiska forskning, och mycket har hänt inom forskningen sen dess. I Peter Gelderloos *Anarchy Works* (2010, Ardent Press) finns en uppdaterad beskrivning av anarkistiska tendenser bland icke-hierarkiskt organiserade samhällen. Antropologisk och etnografisk forskning kan också vara intressant läsning för att bilda sig en egen uppfattning.

¹² Tolstoj, Leo. 2006. *The Kingdom of God is Within You*. Dover Publications.

uppror bland arbetarna som han hade förväntat sig.¹³ Många anarkister vände sig redan då emot tanken på *Propaganda of the Deed*. Kropotkin menade senare att »en struktur som funnits i århundraden [inte kan] bli omintetgjord av några kilo dynamit.«¹⁴

Det är inte ovanligt att anarkister förespråkar våldsanvändning, till exempel för att stoppa fascister eller för att göra uppror mot staten. Men även anarkister som inte är ickevåldsliga eller pacifister, vänder sig ofta emot våld på grund av den problematiska relationen mellan våld och makt. Författaren och anarkisten Staffan Jacobsson menar att »[f]ysiskt våld och strafftänkande är auktoritärt och därmed i princip inte förenligt med anarkismens idéer«.¹⁵

Ett samhälle utan stat behöver inte vara ett samhälle präglad av våld (även om sådana samhällen naturligtvis också finns). Vilken grad av våld som anses vara nödvändigt är också beroende av vilka kulturella mekanismer och institutioner som människor förlitar sig på i ett samhälle. Tänk bara på skillnaden mellan inställningen till våld i olika liberaldemokratiska samhällen.¹⁶ Jämför till exempel Norge där vanliga poliser för det mesta inte bär vapen och USA där det finns en stark och väletablerad vapenlobby.¹⁷

Utän att fördöma upprorshandlingar eller våldsamt motstånd utövat av marginaliserade grupper går det att konstatera att det också finns många frihetliga och fredliga exempel på hur människor kan leva tillsammans.

---

¹³ Berkman beskriver sina tankar kring dådet i den självbiografiska *Prison Memoirs of an Anarchist* (2010, Project Gutenberg). Det är en intressant text i och med att den visar på vikten av att inte göra sig till språkrör eller representant för en grupp. Berkmans attentat mötte blandade reaktioner, men fördömdes av de flesta, både andra anarkister och arbetare. Berkman motiverades av ett genuint patos, men frågan om målet helgar medlen är relevant att diskutera i alla rörelser.

¹⁴ Kropotkin i ett nummer av *Le Révolté* (1887), min översättning. Se Wikipedia-artikeln *Propaganda of the deed*: http://en.wikipedia.org/wiki/Propaganda_of_the_deed.

¹⁵ Jacobsson, Staffan. 2006. *Anarkismens Återkomst*. India däck.

¹⁶ Det vill säga samhällen med representativ demokrati och marknadsekonomi.

¹⁷ I Norge diskuteras dock en lagändring. Se t.ex SVT (2012.09.01): <http://www.svt.se/nyheter/varlden/svensk-polis-347-skott-norsk-polis-26-skott>

Anarkister och andra experimenterar med, upptäcker och uppfinner sätt för människor att leva tillsammans utan hierarkiska maktrelationer präglade av olika former av våld. Ett sådant exempel är hur olika grupper försökt hitta beslutsformer och strukturer där inofficiella hierarkier motarbetas samtidigt som allas möjligheter att göra sin röst hörd uppmuntras. Verktyg som att dela upp ordföranderollen mellan olika individer och att använda exempelvis rundor för att alla ska få en chans att yttra sig underlättar det dagliga arbetet för flera organisationer redan idag.¹⁸ På detta sätt påbörjar de arbetet med att utgöra den förändring de vill se. Det är stor skillnad i perspektiv mellan synen på staten som den enda trovärdiga garanten för trygghet från våld mellan individer och grupper och synen på staten som en del av den bakomliggande orsaken till våldet i samhället.

Det finns historiska exempel på hur människor försökt bilda anarkistiska samhällen. De mest väldokumenterade exemplen uppstod i Barcelona under inbördeskriget i Spanien och i St Petersburg under den ryska revolutionen. Det var sammanhang som redan präglades av en stor grad av våld, och båda dessa samhällen besegrades av sina militära motståndare.¹⁹ Deras historia är nyttiga historiska exempel, och trots att de bara existerade ett par år vardera så kan deras korta historia vara väldigt lärorik. Samtidigt går det inte att peka på dessa som en exakt modell för hur ett framtida samhälle borde se ut. Att försöka bygga sådana modeller leder i bästa fall till att en lika statisk form av samhälle växer fram. Samtidigt inger dessa samhällsbildningar hopp genom att de visar ett exempel på hur människor är kapabla att leva tillsammans på en mångfald av olika sätt.

Är våldsapparaten nödvändig?

Statens våld legitimeras, eller motiveras, med att våld behövs för att vi inte ska vara utlämnade åt varandra och andra människor som vill använda våld mot

---

¹⁸ Strindlund, Pelle & Vinthagen, Stellan. 2011. *Motståndets väg*. Karneval.

¹⁹ Jacobsson, Staffan. 2006. *Anarkismens Återkomst*. India däck.

oss. Denna tanke ligger till grund för tidiga konstitutionella teoretiker som funderade kring vad ett samhälle är och vilka regler eller praktiker som bör gälla i samhället. Ett problem som de kämpade med är varför vi människor ska lyda staten. En tanke som utvecklades var att det finns ett tänkt, underförstått, socialt kontrakt mellan staten och medborgaren. I detta kontrakt ger medborgaren upp sin rätt att bruka våld genom att godkänna att staten använder våld för att skydda individen. Motiveringen till att ett samhälle behöver ett sådant underförstått kontrakt mellan stat och medborgare är en idé om att det fanns ett naturtillstånd innan samhället där var och en var sin egen härskare. Livet i detta naturtillstånd beskrevs som brutalt och kort eftersom människor i naturtillståndet godtyckligt kunde slå ihjäl varandra.²⁰

Det exempel kontraktsteoretikerna ofta refererade till för att beskriva naturtillståndet var naturfolk i andra delar av världen, exempelvis i de (av européerna) nyupptäckta amerikanska kontinenterna. Det sätt på vilket dessa naturfolks liv beskrevs var rasistiskt och kolonialt präglad och detta färgade också kontraktsteoretikernas analys.

Svaret på deras fråga om varför vi behöver en stat kvarstår dock. Även om det är ironiskt att svaret på frågan hur vi undviker att bli utsatta för våld anses vara mer våld, är detta svar ändå allmänt accepterat.²¹ Frågan om samhällets relation till, och behov av, våldsanvändning är dock mer komplex än så.

En grupp som erkänner och hanterar denna komplexitet är *INCITE! Women of Color Against Violence*. Incite är en amerikansk aktivistorganisation som arbetar utifrån en intersektionell syn på våld och förtryck mot kvinnor och minoritetsgrupper.²² Organisationen arbetar politiskt genom kritisk dialog,

---

²⁰ Rosseau, Jean Jacques. 1998. *The Social Contract*. Constitution Society. Och Hobbes, Thomas. 2009. *Leviathan*. Project Gutenberg.

²¹ En konsoliderad liberaldemokrati är en stat där en majoritet menar att det bästa sättet att styra deras stat, i alla fall under rådande omständigheter, är liberal demokrati. Detta innebär att våldssapparaten också kan anses vara accepterad.

²² Tanken att olika samhällsproblem har gemensamma orsaker och hänger ihop. Jämför med begreppet solidaritet: förmågan att se sina egna intressen i andra människors strävan.

direkt aktion och gräsrotsorganisering för att motarbeta våld mot kvinnor i samhällsliga minoritetsgrupper. Enligt Incite är orsaken till detta våld en kombination av våld riktat mot lokalsamhället, såsom polisbrutalitet och kolonialism, och våld inom lokalsamhället, såsom våldtäkter och våld i nära relationer.

I sitt arbete försöker Incite identifiera strategier som kan användas både mot statligt våld och våld mellan individer. Exempel på sådana strategier är att på olika sätt stärka lokalsamhället genom att bygga en gräsrotsklinik²³, organisera mammor som lever på bidrag, träna kvinnor i självförsvar och arbeta fram alternativa strategier för ansvarsutkrävande. Detta gör de genom att arbeta för att engagera hela lokalsamhället i arbete mot våld samt att öka förståelsen för de politiska och sociala orsakerna till våld och arbeta med dessa.²⁴

Anarkisten och feministen Emma Goldman, som var aktiv i början av 1900-talet, lär ha sagt att det är »organiserat våld i toppen som är orsaken till individens våld på botten«. Incite har en helhetsstrategi för att både förebygga våld och hantera det våld som redan finns. Incite arbetar på ett sätt som hanterar våld som ett samhällsproblem och vill därför inte förstärka den onda cirkel som föder våld i samhället.

När vi inte kan lita på att någon annan löser konflikter åt oss behöver vi själva utveckla strategier för att hantera våld, återupprätta och stärka våldsoffer, samt lösa konflikter. I det arbetet finns mycket att lära från grupper som stått utanför mainstream-samhället, människor som organiserat sig i slumområden, resandefolk, och till och med pirater.²⁵ Deras berättelser är viktiga om vi vill arbeta för ett mindre våldsamt samhälle. I boken *Shantaram* beskriver

---

²³ Gräsrotskliniken är en lokal vårdcentral driven i frivilligorganisationen Incites regi som fokuserar på behov som är extra påtagliga bland kvinnor i marginaliserade grupper. <http://www.incite-national.org/?s=46&m=2>

²⁴ <http://www.incite-national.org>

²⁵ Leeson, Peter T. 2007. *An-arrgh-chy: The Law and Economics of Pirate Organisation*. Journal of Political Economy. No: 115:6.

Gregory David Roberts bland annat hur sluminvånarna på ett kreativt sätt läxar upp en alkoholiserad man som misshandlat sin hustru.²⁶

Ett mer ickevådligt konkret exempel är hur arbetarna under generalstrejken i Seattle framgångsrikt tog över polisens arbete, utan att använda våld. Så kallade Labor War Veteran Guards använde sig av medling. En av deltagarna i gardet menade att det »istället för poliser med klubbor behövdes en myndighet för allmän säkerhet, där konstaplarna använde hjärnan och inte näven för att hålla ordning. Folk kommer att följa lagen om en bara förklarar den för dem«.²⁷

Att bygga ett samhälle på en ickevådlig grund är ett stort projekt utan färdiga förlagor, men genom att läsa berättelser om hur olika grupper hittat vägar att lösa konflikter eller utkräva ansvar utan förtryck, kan vi lära oss vilka strategier de använt och fundera kring vilka strategier vi kan använda. Det kan låta naivt att vända sig emot det nuvarande systemet utan att kunna presentera en färdig, alternativ lösning, men en viktig princip inom mycket anarkistisk teori är att inte bygga upp teoretiska luftslott. Lösningen måste skapas på plats, utifrån de förutsättningar människor har, inte utifrån en färdigformulerad dogm. Ett sådant färdigt recept skulle troligen bara leda till mer av samma problem som en kritiserar i det nuvarande systemet. Lösningen blir istället att försöka bli bättre och ständigt ha en pågående självreflekterande dialog om de villkor och praktiker vi har satt upp för att kunna leva tillsammans.

Ickevåldets väg

Första gången jag stötte på tanken om ickevåld som ett sätt att göra motstånd var på ett kristet läger där aktivisten Martin Smedjeback höll en workshop. Vi pratade om hur Bibeln kan tolkas som en uppmaning till ickevådligt

---

²⁶ Se Roberts, Gregory David. 2003. *Shantaram*. Brombergs. Boken innehåller intressanta ögonvittnesskildnader av hur problem som våld i nära relationer hanteras i ett samhälle där polismakten är otillräckelig.

²⁷ <http://www.prole.info/texts/seattle1919.html>

motstånd mot en våldsam samhällsordning. Det var ett tankesätt som var nytt för mig. Tidigare hade jag snarare upplevt att Bibeln tolkades som att den stod på statens och maktens sida. För mig uppstod därmed en konflikt mellan hur jag upplevde att kyrkan betedde sig och hur kyrkan borde bete sig i relation till en stat som är långt ifrån det fredsrrike Jesus predikade.

Icke-våldsteologen Walter Wink skriver att en genomsnittlig 18-åring i USA idag har sett 36 000 timmar tv och bevittnat närmare 15 000 gestaltade mord som underhållning.²⁸ Wink menar att detta illustrerar hur vi lever i en kultur där våld presenteras som den ultimata lösningen på mänsklig konflikt. Detta innebär inte att våld är den enda lösningen som presenteras utan att det är den lösning som många faller tillbaka på när ingen annan metod för konfliktlösning fungerar.

Det blir naturligtvis kontroversiellt att föreslå ickevåldsliga alternativ för en person som är uppvuxen i ett samhälle präglad av sociala relationer där våld framställs som den ultimata lösningen på mellanmänskliga konflikter. I såväl liberaldemokratiska som odemokratiska samhällen inskräps våldets nödvändighet hela tiden genom kultur, propaganda och av makthavare. Våld finns med som en komponent i allt från Chuck Norris-vitsar till den politiska retorik som legitimerar användningen av våld mot ungdomar i storstädernas förorter.

Att våldet har en så framskjuten position i kulturen hänger kanske tätt samman med att vi människor egentligen har svårt att förlika oss med våldsanvändningen och att kultur blir ett sätt att hantera detta.

Tanken att våld inte behövs eller behöver vara centralt i samhällsorganiseringen är både kontroversiell och svår att acceptera i ett samhälle som är så genomsyrat av våld som de moderna liberala demokratierna. Ändå har ickevåldsliga metoder enligt den civila olydnadens principer fått stor betydelse

---

²⁸ Wink, Walter. 2012 . *Facing the Myth of Redemptive Violence*. http://www.ekklesia.co.uk/content/cpt/article_060823wink.shtml

för olika samhällskritiska rörelser och teorier. På senare år har till exempel flera enparti- och enväldesstyren fått ge vika för ickevåldsliga, eller så kallade färgade revolutioner. Studentrörelsen Otpor kampanjade och mobiliserade framgångsrikt samhället mot diktatorn Slobodan Milosevics förtryckarstat.²⁹ I Ukraina ledde den Orangea Revolutionen till att omval utlystes efter att valfusk uppdagats.³⁰ I Filippinerna har upprepade ickevåldsliga revolutioner blivit en väg för folkrörelser att utöva ett direkt inflytande över politiken.³¹

Om medier i väst skriver om färgade revolutioner och ickevåldsligt motstånd är det ofta som något positivt.³² Icke-våldsliga revolutioner i en diktatur är inget hot mot liberaldemokratiska regimer som sådana så länge det revolutionärerna vill ha är representativ demokrati och marknadsekonomi.³³ Eller med andra ord, så länge den ickevåldsliga revolutionen ersätts av ett nytt våldsmonopol. Våldet är sammanvävt med de flesta av samhällets institutioner och är grunden till hur både auktoritära socialister och liberaler föreställer sig att ett samhälle ser ut. På grund av detta innebär ett ifrågasättande av våldets nödvändighet en kritik av samhället som helhet och mer än så. En kritik av våldet blir en kritik av de grundförutsättningar som samhällsorganisationen bygger på.

En rörelse som föreslår en ickevåldslig ordning istället för våldsapparaten blir ett problem för en liberaldemokratisk regim eftersom det skulle leda till ett ifrågasättande av våldets nödvändighet i den egna staten. Utan våld blir det svårt att upprätthålla och försvara hur samhällsekonomin fungerar; genom till exempel äganderätt, skattesystem och lönearbete. Varför detta är problema-

---

²⁹ Se Wikipedia-artikeln *Otpor!*: <http://en.wikipedia.org/wiki/Otpor!> Eller den intressanta dokumentären *Bringing Down a Dictator* av Steven York.

³⁰ <http://www.movements.org/case-study/entry/the-orange-revolution-in-ukraine/>

³¹ <http://www.odi.org.uk/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/4114.pdf>

³² Oftast är det dock tyst i medierna eftersom den sortens motstånd inte passar in i de logiska konsekvenserna av att medieföretag först och främst är till för att tjäna pengar.

³³ En anarkist skulle dock fortfarande uppfatta även »demokratiska« stater som auktoritära.

tiskt är en bredare diskussion som inte ryms här, men fundera över hur många av samhällets orättvisor som beror på hur ekonomin är uppbyggd. Eftersom statens grundfunktion delvis kan likställas med våld blir en ickevåldslig ordning ett hot mot den liberaldemokratiska staten som konstruktion och de funktioner människor förväntar sig att staten ska upprätthålla.³⁴

I ett liberaldemokratiskt land som Sverige gör en ickevåldsrebell uppror mot ett legitimt uttryck för folkets vilja. De flesta stöder det representativa systemet som metod för beslutsfattande. Om ett beslut är fattat enligt spelets regler, det vill säga av den grupp som har fått majoritetens stöd i det senaste valet, anses beslutet vara korrekt och legitimt. Även den som inte håller med om beslutet förväntas rätta sig efter det, oavsett vilka konsekvenser det får för individer i samhället.

De flesta stöder polisens juridiska rätt att använda våld för att upprätthålla lagen. När en person följer sitt samvete då det är i konflikt med det staten gör, ifrågasätter hen legitimiteten i de beslut som fattats på majoritetens uppdrag. I statens ögon är handlandet ickedemokratiskt eftersom det följer en annan värderingslogik än att majoritetens vilja är det som är rätt.³⁵ När en person använder civil olydnad för att ifrågasätta de beslut som fattats demokratiskt är detta ett ifrågasättande både av statens suveränitet och av det sätt på vilket staten omsätter denna suveränitet i praktiken – våld. En sådan handling sätter individens uppfattning om rätt eller fel över majoritetens. Förlängningen av ett sådant handlande är anarki.

---

³⁴ I alla fall enligt en västerländsk logik som bygger på kontraktsteoretikerna Hobbes, Rousseau och Locke.

³⁵ Det här är en sanning med modifikation eftersom det finns vissa grundprinciper som är svårare att ändra på. När det kommer till kritan kan en demokratisk stat däremot bestämma vad som helst så länge majoriteten går med på det. Genom konstitutioner och regelverk försöker stater däremot bygga in en tröghet i systemet som ska skydda mot vissa övergrepp. Hur Ungern, Grekland och Italien under 2011 och 2012 har börjat införa diskriminerande praktiker mot minoritetsgrupper (framförallt de kritiserade konstitutionella förändringar som Victor Orban infört i Ungern) visar däremot att det inte finns några hundra procentiga skydd mot en fientligt inställd majoritet.

Pacifism och anarki

Pacifism är övertygelsen att allt våld är fel. Icke-våld och civil olydnad är delar av pacifismen, men pacifism står för något mer. Det går att använda icke-våld som metod bara för att motarbeta en diktatur och de övergrepp ett sådant styrelsesätt innebär. Det går att använda icke-våldsliga metoder för att ifrågasätta en praktik i ett demokratiskt land och ändå stödja demokratin i landet. Civil olydnad kan också användas i syfte att påverka den allmänna opinionen, utan att ifrågasätta det demokratiska systemet som sådant. Exempel på detta är försök att blockera en kärnvapenbas eller avrusta kärnvapenbestyckade ubåtar, som Trident Plowshares-aktionerna i Storbritannien försökt göra. Dessa aktioner motsätter sig att Storbritannien har kärnvapen, men det går att delta i dem utan att ifrågasätta det demokratiska systemets legitimitet. På sin hemsida hänvisar Trident Plowshares till internationella konventioner för krig som säger att civila inte ska skadas. Detta går inte att förena med användningen av kärnvapen och därför protesterar gruppen mot att Storbritannien har kärnvapen.³⁶ Här erkänner alltså aktivisterna majoritetens rätt att bestämma, men har problem med hur landets regering tolkar folkviljan, eller vill påverka hur allmänheten tänker.³⁷

Individer inom fredsrörelsen kan mena att våld är legitimt i vissa fall, till exempel att det behöver finnas poliser med batonger och pistoler som kan upprätthålla den sociala ordningen i samhället, men samtidigt protestera mot användningen av kärnvapen.

Pacifism innebär att gå längre än allt detta. En betydelse av pacifism är förvisso att en individ vägrar att gå ut i krig. Men pacifism tolkas ofta i bredare termer, som en strävan efter både inre och yttre frid i relationen till världen och

---

³⁶ <http://www.tridentplowshares.org/article972>

³⁷ Att påstå att majoriteten bestämmer i en liberaldemokrati är en förenkling. Barn, djur och de icke-medborgare som påverkas av ett lands handels-, utrikes- och inrikespolitik har inget att säga till om. Detta är ett stort problem inom demokratiteori.

dess invånare.³⁸ En annan förståelse av pacifism är att se våld som normativt fel i alla situationer och att våld aldrig är legitimt.

Kristna anarkister som Leo Tolstoj, Dorothy Day eller Ammon Hennacy har ofta tolkat Bergspredikans budskap om att vända andra kinden till som en uppmaning till pacifism och menar att våld för en kristen aldrig kan vara rättfärdigat.

Om vi menar att alla människor har samma samhällliga ansvar, eller har samma kallelse från Gud att följa Kristus, blir en pacifistisk position automatiskt anarkistisk. Jag vill mena att en pacifist motsäger sig själv om denne menar att hen är skyldig att avstå från våld, men att en polis har rätt eller skyldighet att använda våld för att upprätthålla en social ordning. Ett sådant resonemang blir att frånsäga sig ansvar och att skapa någon form av kastsystem i samhället, där olika grupper har olika ansvar, makt och värde. Om våld per definition är illegitimt, är våld alltid fel oavsett vem som står bakom. Jag ser därför pacifism som en anarkistisk ideologi och hävdar att det blir ohållbart för en pacifist att förespråka statlig makt då denna är byggd på en våldsapparat och ett våldsmonopol. Pacifism blir problematisk när den analyseras ur ett maktperspektiv. Pacifism innebär anarki, men det innebär inte att anarkism behöver vara pacifistisk.

I Michael Wiehes ballad *Fred (till Melanie)* ställs retoriskt frågan om det verkligen är »fred vi vill ha«. Senare i texten kommer strofen:

Med lag ska landet byggas upp
Och lagen kräver fred
så att dom som äger makt och guld
ska kunna tjäna ännu mer
Men om folket kräver mer betalt

---

³⁸ Anderson, Gary L & Herr, Kathryn G. 2007. *Encyclopedia of Activism and Social Justice*. Sage Publications Inc.

för smöret som dom sålt
då är det brott mot fred och lag
och det kallas för revolt

När Michael Wiehe skrev låten lär han ha inspirerats av John Lennons *Give Peace a Chance* och Melanie Safkas *Peace Will Come*.³⁹ Låten skrevs i solidaritet med FNL-grupperna, som under Vietnamkriget inte krävde fred utan seger åt FNL. Wiehes låt kan ses som en kritik av en naiv fredsromantik som de flesta av oss (eller i alla fall de av oss som fått sjunga *Give Peace a Chance* på diverse högtider och skolavslutningar) är väldigt bekanta med.

2010 gick jag, och flera andra av författarna i den här boken, i anarkisternas första-maj-tåg, i ett litet men engagerat ickevålds-anarkistiskt block. Flera gånger när vi gick förbi polis och militär sjöng vi Cornelis Vreeswijks från engelskan översatta sång *I natt jag drömde*, men istället för originalets »och ingen känner längre till, det ordet militär« sjöng vi »och ingen känner längre till, det ordet polisiär.«

Är det verkligen en förbättring om det fysiska våldet bara ersätts av strukturellt våld?⁴⁰ Kräver en verklig fred inte en strukturell förändring där ett samhälle gör upp med *alla* de våldshierarkier som präglar de samhällliga relationerna?

Våldet i befrielsekampen

Författaren Oscar Wilde hävdade att den värste slavdrivaren är den som behandlar sina slavar väl.⁴¹ Förtrycket förlängs när det maskeras. En grym slavdrivare är ärligare i sitt förtryck och slavarerna har något att förhålla sig till och resa sig emot. Wilde har en poäng, även om den är problematisk.

---

³⁹ http://www.mikaelwiehe.se/komment_fred.htm

⁴⁰ Och i fallet med den liberaldemokratiska staten en annan typ av fysiskt våld.

⁴¹ Wilde, Oscar. 1997. *The Soul of Man under Socialism*. Project Gutenberg.

Samtidigt som en snäll slavdrivare låter sina slavar leva i en lögn är slavarne människor som lider, och lidandet och ofriheten under en snäll slavdrivare är lättare att bära.

Idag är lidandet ofta osynligt genom att det främst drabbar marginaliserade grupper vars berättelser inte når tidningarnas rubriker, eller exporterat till fabriker i Sydostasien där människor arbetar under slavliknande förhållanden. Att lidandet inte syns eller drabbar människor som befinner sig långt ifrån oss betyder dock inte att det inte finns.

Slaveri i det här sammanhanget kan tjäna som en metafor för en generell ofrihet. En fredsromantisk pacifism som tar fasta på Bergspredikans ord om att inte värja sig mot det onda och lida i tysthet kan liknas vid Paulus acceptering av slaveriet under den romerska ockupationen. Denna acceptans är dock färgad av Paulus övertygelse om att under den korta tiden innan Jesus återvänder är det ingen idé att kämpa emot slaveriet, utan bättre att lida i det tysta. Det är en position som flera av kyrkofäderna snart skulle komma att vända sig emot.⁴² Samtidigt utvecklade kyrkan gradvis en tolerans mot militarism och den statliga våldsapparaten.⁴³

Enligt Walter Wink⁴⁴ gjorde översättarna bakom King James Bibel ett medvetet val i sin översättning av Matt 5:38. Det ord som översattes med att inte »värja sig mot det onda« (»resist not evil«) kan likaväl förstås som en uppmaning till motstånd. Detta översättningsval har satt djupa spår i den kristna traditionen.

Inom kyrkans tradition finns allt från ett legitimerande av våldsmakt till en naiv fredsromantik. Här finns också ett kreativt ickevådligt – likväl som ett

---

⁴² Denby, Eric. 2011. *The First Abolitionist? Gregory of Nyssa on Ancient Roman Slavery*. http://www.academia.edu/1485109/The_First_Abolitionist_Gregory_of_Nyssa_on_Ancient_Roman_Slavery

⁴³ Bainton, Roland Herbert. 1960. *Christian Attitudes Toward War and Peace – A Historical Survey and Critical Re-evaluation*. Abingdon Press.

⁴⁴ Walter Wink. 2004. Jesus and Alinsky i *The Impossible Will Take a Little While: A Citizen's Guide to Hope in a Time of Fear* av Loeb, Paul Rogat (red). Basic Books.

våldsamt – motstånd. Wink menar att det går att förstå Jesus ord i Bergspredikan som en uppmaning till militant ickevåld, ett motstånd som inte syftar till att skada, men som ändå är aktivt och konfronterande.

En av de mer kontroversiella sidorna av befrielsesteologin⁴⁵ finns hos de teologer som legitimerat våld för att åstadkomma den befrielse som evangeliet utlovar.⁴⁶ Våldsdimensionen i befrielsesteologin kommer från dess koppling till marxismen/leninismen. Inom befrielsesteologin finns det de som menar att ofrihetens bojar ibland är så starka att det kan komma att behövas våld för att bryta dem.⁴⁷ Å andra sidan föder våld alltid våld. Jesus ord i Matt 26:52 påminner om detta: »Alla som griper till svärd skall dödas med svärd.« Detta bibelord pekar på att terror, snarare än fred, blir resultatet av att ta till våld mot en förtryckare.

Befrielsesteologins rättfärdigande av våld baseras på skillnaden mellan inre och yttre mänsklig natur, där kristendomen traditionellt sett har stått för en inre förnyelse.⁴⁸ Här finns en konflikt gentemot den människosyn som många anarkistiska tänkare och aktivister står för.

Emma Goldman menar att det inte går att uttala sig om tigrars natur efter ett besök på zoo. Går det då uttala sig om människors natur utifrån hur människor beter sig under statsmakten?⁴⁹ En mer sentida anarkist, Peter Gelderloos, menar att människor har kapacitet att skapa både fredliga och krigiska samhällen och att människan har en kapacitet till både girighet och

---

⁴⁵ Befrielsesteologi är en teologisk tradition som kombinerar teologi och politik med starkt fokus på social rättvisa. Den uppkom på 1960-talet i Latinamerika som reaktion mot stora sociala och politiska orättvisor.

⁴⁶ Ordet befrielse tolkas här politiskt, materiellt och kulturellt, inte eskatologiskt eller som en frihet i exempelvis ett framtida andligt gudsrike eller i livet efter döden.

⁴⁷ Sontag, Frederick. 1989. *Liberation Theology and Its View of Political Violence*. Journal of Church and State. No: 269.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Goldman, Emma. 1910. *Anarchism and Other Essays*. Mother Earth Publishing Association.

generositet.⁵⁰ Det går därför inte att hänvisa till den mänskliga naturen för att rättfärdiga våld.

Befrielsesteologen James Cone menar att evangeliet ger förtryckta den kraft eller de befogenheter som behövs för att de ska kunna göra sig fria från förtryckets bojar. Cone argumenterar för att de medel som är nödvändiga för att krossa den vita rasismen är sanktionerade av Gud, och att Gud ger »de svarta« rätten att använda de medel som krävs (underförstått även våld) för att uttrycka gudomlig kärlek, där kärlek betyder att Gud möter våra behov.⁵¹

De befrielsesteologer som direkt eller indirekt sanktionerar våld har mött mycket kritik. Samtidigt uppstår den kritiken ofta bland akademiker som har en utbildning och en säker position i samhället och kan därför framstå som arrogant. Jesus uppmaning i Luk 6:42 att ta ut bjälken ur sitt eget öga innan det är tid att ta bort flisan ur sin nästas blir smärtsamt relevant. Ett våldsavståndstagande som kritiserar de förtrycktas våld mot förtryckaren framstår för mig som ohållbart. Det är istället bättre att försöka analysera var våldet i våra egna liv har sitt ursprung och kritisera maktens våld mot oss själva och vårt eget förtryck av dem som är mindre privilegierade än vi.

Denna dubbelhet har vi att hantera när det gäller våld. Samtidigt som våld alltid är problematiskt eftersom det i sig inte löser några problem, kan våld ändå anses vara nödvändigt mot exempelvis en förtryckare. Hannah Arendt uttrycker detta väl: »Våld kan vara berättigat, men det kan aldrig bli legitimt.«⁵² De flesta anser också att självförsvar är godtagbart. Men ju mer avlägset hotet är, desto mindre tydligt blir det att det handlar om självförsvar.⁵³ Den som vill använda våld måste då lägga allt mer arbete på att förklara varför det mål en vill nå kräver eller rättfärdigar våldsanvändning.

---

⁵⁰ Gelderloos, Peter. 2010. *Anarchy Works*. Ardent Press.

⁵¹ Och i fallet med den liberaldemokratiska staten en annan typ av fysiskt våld.

⁵² Arendt, Hanna. 2008. *Om våld*. Daidalos.

⁵³ Ibid.

Avslutande tankar

Jag tycker inte att det går att säga att allt våld är kategoriskt fel. Däremot går det att kritisera våldsanvändning ur ett strategiskt perspektiv och säga att våld oftast är dåligt. Vi bör alltid försöka hitta lösningar som går i linje med de exempel som Jesus tar upp i Bergspredikan. Kreativa och kontroversiella lösningar som drar bort mattan under fötterna på fienden. Våld kan aldrig framställas som en lösning, lösningen måste ligga i att förändra strukturerna som våldsapparaten makt bygger på, och ett ickevåldsligt samhälle är per definition anarkistiskt.

Om strävan mot frihet för alla ändå innebär att vi måste acceptera ett visst mått av våld, är anarki då värt att sträva efter? Ja. Även om våld inte nödvändigtvis och automatiskt elimineras i ett samhälle som kan kallas anarkistiskt, innebär anarki en potential till en mycket mindre våldsam struktur. Därför är anarki värt att arbeta för, både revolutionärt och reformistiskt och jag identifierar mig med anarkism som politisk filosofi och en kristen anarkistisk livsåskådning. Det betyder också att jag inte kan servera färdiga svar för exakt hur en sådan strävan ska gå till utan den vägen måste vi själva och tillsammans upptäcka i en gemensam strävan, som säkert sällan kommer att vara lätt. Men att fortsätta acceptera de förtryck som pågår är ett ännu sämre alternativ.

Att inte fördöma de förtrycktas våldsanvändning hindrar oss inte från att hörsamma kallelsen om att vända andra kinden till, att som Wink beskriver det praktisera ett militant ickevåld, civil olydnad och pacifism. Dessa idéer kan finnas med som metoder att sträva efter, för att bättre kunna lösa konflikter utan att skapa nya. Pacifism och ickevåld kan bli strategier och metoder som hjälper oss att arbeta för en mindre våldsam värld utan att själva gripa till våld. Men om vi ser pacifism som en normativ princip eller dogm en inte får frångå och som går att applicera i varje given situation, då blundar vi för att vi själva faktiskt bär en del av ansvaret för det våld som praktiseras.

En punkt där jag upplever att anarkismen och kristendomen möts är just i bedömningen av när handlingar som bryter mot samhällsnormen är berätt-

tigade. Samvetets lag ställs högre än mänskligt formulerade dogmer, lagar och principer. Anarkismens frihetsideal och tilltro till den befriade människans potential att fatta övervägda moraliska beslut bekräftas av Jesus sammanfattning av lagen och profeterna i Matt 7:12:

»Allt vad ni vill att människor ska göra för er, det ska ni göra för dem.« ✪

Kommentar till källorna: Jag inser att den övervägande delen av mitt källmaterial skrivits av cis-män, under ett system där kvinnor, trans- och queerpersoner systematiskt förtrycks. Att jag skrivit denna text utifrån mäns tänkande är problematiskt och beror på att jag själv är man och färgad av den patriarkala kultur jag är uppväxt i. Jag vill göra läsaren uppmärksam på detta och hoppas på att i framtiden bättre kunna uppmärksamma verk skrivna av kvinnor, trans- och queerpersoner.

JONATHAN WIKSTEN är bosatt i Göteborg och bloggar sedan flera år om kristen tro och anarkism. Han har en examen i statsvetenskap, och har funderat mycket kring relationen mellan religion och politik.